

Medlemsblad för

Alexander
Grimeton
Veteranradios
Vänner

Alternatorn

Alexanders förstetelegrafiskt Lars Källand ser till så att världen får höra från Grimeton

Sändning på julafton – som vanligt

På FN-dagen den 24 oktober startades sändaren två gånger och meddelande sändes ut. På julafton är det dags igen, en trevlig tradition som nu kan sägas ha permanentas. Det är samling i Sändarsalen för sjätte året i rad kl 8.30. Kl 9.00 sänder vi ut ett budskap. Det blir julfika innan vi går var och en till sitt.

Hej alla vänner

Först av allt vill vi framföra ett stort Grattis till förre vd:n för Världsarvet Grimeton, Kjell Markström, tillika medlem i Alexander, som på FN-dagen fick mottaga Hazeliusmedaljen i brons. (Mer om detta på sista sidan).

Förra året fick vi snö i Grimeton redan i oktober. Om de hittills uteblivna snömassorna i norr är ett tecken på en fortsatt snöfattighet här i väster kan vi inte vara säkra på. När ni får den här hälsningen från oss vet vi kanske lite mer om detta.

På radiostationen blir det sedan vanligt julfirande. För sjätte året i rad ses vi där, alla som har möjlighet. Samling i Sändarsalen kl 8.30 då SAQ startas. Kl 9.00 sänder vi ut ett julbudskap över världen. Efter julfika är det dags att gå hem och vänta på tomten.

Vad hände på radiostationen på vintern? Ola Hernvall har läst linjemästarnas, som var arbetsledare, noteringar från vintern 1937/1938.

Nästa år är det hundra år sedan Titanic förläste. Minnet av denna händelse tänker Världsarvet Grimeton uppmärksamma under året på temat "kommunikation och sjösäkerhet".

Glöm nu inte bort att komma ihåg att fira den 12 december, som är Alexanders namnsdag.

John Strandberg

Vill du lära dig starta och köra SAQ-sändaren?

Den *18 januari* kör vi igång en nybörjarkurs för medlemmar i att handha vår sändare, Alexandersonalternatorn (SAQ). Genom att regelbundet starta och köra sändaren vill vi visa att radiostationen inte är ett museum utan ett levande industriminne.

Kursen ger både teoretiska och praktiska kunskaper i världens enda fungerande Alexandersonalternator, på Radiostationen i Grimeton, Sveriges 13:e världsarv. Visar du intresse och fallenhet så kan du bli en av dem som får vara med om att starta och köra sändaren.

Sju kurstillfällen, varannan onsdag kl 19.00 i Sändarsalen.

Intresserad?

Anmäl dig på jan.steinbach@seaside.se

Frågor besvaras av Alexanders ordförande

Jan Steinbach 0706 322446 eller kursledaren

Ola Hernvall 0703 083253

Bara män har gått tidigare kurser, men vi tror att det finns många kvinnor som är intresserade av teknik i allmänhet och Alternatorn i synnerhet.

Välkomna ni också!

Intensiva studier i hur alternatorn fungerar.

Alternatorn

Alexander GVV

– Grimeton Veteranradios Vänner

Radiostationen, Grimeton 72

SE-432 98 Grimeton

E-post: info@alexander.n.se

Hemsida: www.alexander.n.se

Redaktör: **John Strandberg**

Tel 0705 857381

E-post: john.strandberg@swipnet.se

I redaktionen: **Ulf Larsson**

Ansvarig utgivare: **Jan Steinbach**

Teknisk produktion: **Benny Johansson**

Tryckt hos Tryckshopen, Varberg, 2011

Årgång 6 (Nr 24 från starten 2006)

Bilder från när och fjärran på höstmötet

Höstmötet, som hölls i Sändarsalen hade samlat ett tjugofemtal medlemmar.

Från förhandlingarna kan nämnas att medlemsavgiften, om hundra kronor för enskild medlem och femhundra för organisation, blir oförändrad under 2012.

Ordföranden Jan Steinbach informerade om verksamheten både den som varit och den som planeras. Telegrafnycklar finns nu för utlåning och det kommer att bli en uppföljande telegrafkurs i vår.

Kvällsvisningarna har samlat 300 besökare och Alexandersondagen 200. Populärt var rundturen med häst och vagn på området.

Rekordmånga svar, 266, kom in efter Alexandersondagens sändning med meddelande som uppmärksammade "mobiltelefonens fader" Östen Mäkitalos begravning.

Spolbytena på antennen har gett mycket bra resultat för sändningarna. Stationsbilens motor har genomgått en omfattande renovering. 200 timmar har lagts ner på den av bland andra Sigvard Bengtsson och Charlie Börjesson.

Kvällens föredragshållare var Gunnar Larsson, Varberg, som under rubriken "Från när och fjärran" visade bildspel och berättade om sitt arbete med mobilsystem i olika länder. Det blev en uppskattad resa med Gunnars egna bilder från Sverige, Nigeria, Indien och Saudiarabien. Bilderna från Sverige åtföljdes av Ulf Lundells "Öppna landskap", Gunnar visade också ett bildspel med en hyllningsdikt om Sverige av och med Alf Robertson.

Gunnar Larsson berättade om sitt arbete med mobilsystem och visade bilder från olika länder.

Jojken kan bli världsarv

Snart kan jojken hamna på Unescos världsarvslista. Det är i alla fall vad Kulturdepartementet föreslår. Då skulle jojken bli ett ickemateriellt kulturarv och hamna i samma sällskap som kända och ovanliga platser och byggnader.

FN-organet Unesco har sedan 1972 listat byggnader och platser som världsarv, och därmed höjt bevarandestatusen. Konventionen för ickemateriella kulturarv kom 2003.

Krister Stoor, lektor i samiska studier vid Umeå universitet, säger att bara det att jojken nu kommer på tal för den svenska listan visar att det finns ett intresse för jojken och den samiska kulturen bland även ickesamer.

Krister Stoor beskriver jojken som en episk och lyrisk berättelse som berättar om livet. Om och för fiskaren, renskötaren och numer också stadsbon, om hur livet ter sig förr och nu.

(Sveriges Radio)

Som medlem i föreningen Alexander kan du få köpa en utbildnings-DVD, som visar en teknisk dokumentär om radiostationen. Det är en dubbel DVD med totalt 2 tim 42 min speltid. På skiva 1 visas en översikt över stationen och alla handgreppen som behövs för att köra den. På skiva 2 beskrivs i detalj den tekniska funktionen bl.a. med hjälp av avancerad datorgrafik.

Pris 250 kr inkl. porto.

Du beställer den enklast genom att sätta in 250 kr på föreningens plusgiro 171 54 33-7.

Var noga med att ange Din adress på inbetalningen!

1-2 veckors leveranstid.

Julklappstips

Kommunikation för fred

Kommunikation för fred var temat på FN-dagen, den 24 oktober, på Världsarvet Grimeton. Två meddelanden sändes ut från SAQ under dagen. Sjätte- och sjunde klassarna från radiostationens "egen" skola Göthrik, deltog i en ungdomsmanifestation "UN Day" där elevernas drömmar och visioner spreds, till hela världen, dels genom SAQ:s morsesändning och dels genom websidan www.unday.org, med en film om dagens aktiviteter.

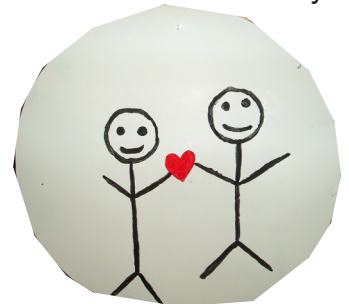
Eleverna har också i ett pilotprojekt fått arbeta med Teater Halland och världsarvets pedagog Gösta Öborn för att med ickeverbala metoder forma de budskap de ville sända ut, som ett nytt sätt att lyfta innebörden av de mänskliga rättigheter.

På kvällen hölls vetenskapscafé under titeln "Gnisten hade också 3vligt" med språknilleblixten Torbjörn Jansson och ingenjör Arne Sikö. Med en egentillverkad kortvågsradio framför sig föreläste de två herrarna om kommunikation förr och nu. Allt började med kallpratet, konstaterade Torbjörn Jansson, för det är nämligen ursprunget till språket enligt den engelske evolutionsbiologen Robin Dunbar, eftersom pratet behövdes för den sociala sammanhållningen.

Arne Sikö berättade om hur morsekoden fick sitt stora genombrott i England 1845 sedan den hjälpt polisen i en mordspaning. Torbjörn Jansson avslöjade en missuppfattning. SOS, nödsignalen, betyder inte alls "save our souls" (rädda våra själar) som påstås. S och O tillsammans i morse ger en effektiv och snabb signal. En liknande förklaring finns för det ursprungligen franska ordet mayday, som är bra att uttala även i en nödsituation. Så var det med den saken.

Dagens första budskap som sändes från SAQ med Göthriks elever, Teater Halland och Alexander som avsändare, ville önska alla en säker och hållbar framtid. Kvällens budskap, som sändes efter vetenskapscaféet, innehöll bl a en hyllning till FN-dagen, och att arbetet för fredliga relationer mellan nationer och folk ska fortsätta. Samtidigt hyllades förre vd:n för radiostationen, Kjell Markström, som denna dag mottog Hazeliusmedaljen på Nordiska museet i Stockholm (Se vidare sista sidan).

Gösta Öborn, pedagog på världsarvet är nöjd med FN-dagen och samarbetet med Teater Halland och att man nådde ut med filmen genom www.unday.org till så många länder och skolor, bland annat

Skolelev-erna for-
made
sina bud-
skap med
hjälp
av
runda
vita
plattor
som
sedan
filma-
des
ovani-
från.

till de flesta europeiska länder men också till USA, Ryssland, Kina, Indien och Australien, I Sverige har man sett filmen på ett 40-tal platser från Malmö i söder till Luleå i norr. Ett 30-tal skolor har hört av sig med önskan om "certifikat".

-Varför inte använda SAQ som ett redskap i FN:s tjänst, när vi nu ändå är ett världsarv? FN har massor av "dagar" då olika frågor kan aktualiseras. Där kan vi vara med, samtidigt som vi sprider intresset för radiotekniken till nya och yngre radioamatörer, funderar Gösta Öborn och fortsätter:

-Det finns över hundra teman/dagar/händelser som FN och dess olika organ anser ska uppmärksammas. Av dessa är åtta av Unesco anbefallda dagar. Internationella telekommunikationsdagen den 17 maj kunde ju vara en önskvärd sändardag med SAQ!

John Strandberg

(+ Varbergsposten och Hallands Nyheter.)

Ovan t höger: Torbjörn Jansson och Arne Sikö bakom den egentillverkade kortvägsmottagaren.

Ovan: Elevernas vita plattor blev till budskap som blev till filmen www.un-day.org som bland annat kunde ses i besöksbyggnaden under dagen.

FN-bakelse till kaffet förgyllde FN-dagen.

Livet på radiostationen vintern 1937/1938

I radiostationens arkiv finns ett antal anteckningsböcker med svarta vaxdukspärmar bevarade. Här noterade linjemästarna, som ju var arbetsledare för den dagliga verksamheten, dag för dag vad som gjordes på radiostationen, på antennen och i Radiobygn.

Dagböckerna är skrivna med vacker men något svårläst handstil med blyertspenna. Jag har roat mig med att studera vad som hände på radiostationen vintern 1937/1938. Detta var den sista vintern som det fanns två Alexandersonsändare i Grimeton. Under år 1938 kom den första kortvågssändaren till Grimeton, först på prov, men det skulle visa sig vara inledningen till en helt ny era på radiostationen, med telegramtrafik nästan uteslutande via kortvåg och långvågssändare som huvudsakligen stod till marinens förfogande. Vidare är tiden intressant såtillvida att Alexandersonsändarna varit i drift i 13 år och därmed i behov av större underhållsåtgärder.

48 timmars arbetsvecka

Arbetstiden på stationen var 48 timmar per vecka, 8,5 timmar varje dag måndag-fredag och 5,5 timmar på lördag. Att köra maskinsändarna var naturligtvis den centrala arbetsuppgiften. Därutöver fanns en mängd uppgifter som behövde utföras. Med dagens ögon kan man tycka att de tog generöst med tid på sig för att genomföra allehanda uppgifter, men gissningsvis var det ett sätt att sysselsätta och behålla kompetenta medarbetare under vinterhalvåret. Arbetstoppen kom sommartid med att skrapa och måla om antenntornen.

Underhåll av byggnader och markområden tog mycket tid i anspråk. Trädgårdsarbete ägde rum långt in i november för att sedan återupptas tidigt i mars månad. Arbetsvolymerna tyder på att det var betydligt mer än området kring stationsbyggnaden som sköttes om, gissningsvis ingick även trädgårdarna kring boningshusen i Radiobygn i underhållet.

När det inte fanns mera att göra utomhus så vidtog inomhusarbetena. I stationsbyggnaden byggdes ett tvättrum om, och allt utom målningen utfördes av egen personal. Eldstäder och murverk i stationsbyggnad och boningshus besiktigades och skador åtgärdades, egna personalen skötte likaledes om sotningen. Man lagade lås, isolerade fönster, lagade stängsel och grindar; ingenjörsbostaden fick en ringledning den här vintern. Däremot tycks det ha varit en snöfattig vinter, det finns endast ett fåtal noteringar om snöplogning och snöröjning.

Översyn av bilarna

Stationens bilar fick mycket omvårdnad. Översyn av bilar och smörjning av lastbilen är ofta återkommande noteringar i dagböckerna. Personbilen fick en rostskada lackerad, så uppenbarligen rostade bilar redan innan salt började användas på vägarna. Lastbilen användes mest för transporter inom stationsområdet, men en och annan tur till Varberg finns noterad. Två gånger under vintern var lastbilen hos Volvo i Göteborg. Den första gången var det inte så allvarligt, "... omändring och justering av bromsar". Andra gången var det betydligt värre. Volvo mätte upp cylindrarna och fann ett onaturligt slitage i dessa. Volvo hävdade att det berodde på många och korta körningar med lastbilen, medan Grimetonfolket var av en annan uppfattning. Det hela mynnade ut i en kompromiss, nämligen att Volvo skulle stå för materialkostnaderna för en motorreovering, medan "...Telegrafverket skulle betala arbetslönen, vilken skulle belöpa sig på 100 – 120 kronor". Även stationens brandspruta och övrig släckmateriel var föremål för återkommande översyn och bättringsmålning.

Radiostationens verkstad var flitigt utnyttjad. Det förefaller som om strängt taget allt som behövdes i verksamheten tillverkades i verkstaden av råämnen. Till och med bultar svarvades och gängades i verkstaden. Den aktuella vintern tillverkades montagemateriel som skulle användas för att montera upp en vindmätare kommande vår. Dessutom tillverkades motståndsplåtar och -rör som reservdelar till vätskemotstånden inför kommande reovering av dessa. En ofta återkommande arbetsuppgift i verkstaden var rengöring och kontroll av antennlinornas brottkopplingar. Den stora utmaningen för verkstaden denna vinter var nytillverkning av en oljekylare. Det krävdes ett flertal försök med lödningen av tuberna mot tubplåtarna innan kylaren blev helt tät.

Jobb på antenn trots kylan

Överraskande mycket verksamhet ägde rum ute på antennen. På senhösten inspekterades samtliga avstämningsspolar. Trots att dessa varit i bruk endast 13 år så fanns det redan mycket skador på spolarnas lindningar så att dessa fick lindas av och repareras. Även en del porslin i spolstommarna var skadat och fick bytas ut. Andra aktiviteter var infettning av hissvajrar, uppsättning av färgprover, lagning av telefoner i antenntornen mm. Att åka upp i ett antenntorn förefaller ha varit en rutinsak utan någon som helst dramatik.

På nyåret 1938 gjordes en större översyn av aggregat 2, vilket är den maskin som nu finns kvar i Grimeton. Mest arbete förefaller det ha varit med vätskemotstånden. Dessa tömdes, kylslingorna togs ut och rengjordes och inspekterades. Motståndsplåtar och –rör inspekterades. Åtskilliga var i dåligt skick och byttes ut. Cirkulationspumparna för luten demonterades och inspekterades. Slutligen rengjorde och bättringsmålade man kärnen innan vätskemotstånden monterades ihop igen. Likriktaraggregaten för 500 V och 125/250 V demonterades och renblåstes. Drivmotorns släpningar slipades och nya kol slipades in. Lageroljan i hjälpmaskinernas lager byttes ut. Mycken tid ägnades åt att putsa koppardetaljer i ställverken.

På högfrequensgeneratoren var den största åtgärden att öppna kylsystemet och renblåsa kylrören i statorn med tryckluft. Lyckligtvis var inget rör igensatt utan kylningen hade varit fullgod. Andra åtgärder på högfrequensgeneratoren var att mäta luftgapen mellan rotorskiva och stator och att mäta fjäderlängden på de fjädrar som påverkar centreringsmekanismen för rotorn.

Så småningom kommer man i dagböckerna fram till den tid då man börjar plocka fram färgskrapor och penslar, och se över båtsmansstolar, livbälten och fånglinor. Då är vintern definitivt förbi. Dagböckerna ger intrycket att stationens personal tycks klara av "vad som helst", låt vara att det tar lite tid. Vidare innehåller dagböckerna en hel del "guldkorn", värda att ta tillvara i vårt arbete med att bevara "aggregat 2" för framtiden.

Ola Hernvall

Även om vintern blev sträng, då bara de nödvändigaste utomhusarbetena kunde utföras, fanns det alltid arbetsuppgifter inomhus för alla på radiostationen.

Markström medaljerad för insatser för radiostationen

Kjell Markström, förre direktören vid Telia mobile, tillika förre ordföranden i Stiftelsen Världsarvet Grimeton, har tilldelats Hazeliusmedaljen i brons för sina insatser kring utnämmandet av Radiostationen i Grimeton (Varbergs radiostation) till världsarv.

Medaljen delas ut av Nordiska museet och det skedde på museets högtidsdag den 24 oktober.

Många goda krafter har under åren samarbetat för att nå målet att bevara och utveckla Grimetons radiostation. Kjell Markström hade som ansvarig chef för verksamheten på Grimetons radiostation inom Telia-koncernen ett avgörande inflytande över att ekonomiska medel för restaureringen av radiostationen beviljades. Därmed inleddes det framgångsrika samarbetet mellan staten och den privata sektorn som först ledde till byggnadsminnesförklaring av radiostationen 1996 och därefter status som världsarv 2004. År 1996 påbörjades även det omfattande restaureringsarbetet av de sex antenntornen.

Kjell Markström hade från första stund en tydlig vision att radiostationen inte skulle bli ett museum utan var ett levande industriminne med blicken inriktad mot framtidens teknologiska utveckling. Han betonade även det pedagogiska arbetet riktat mot barn och ungdomar.

Utvecklingstanken har under åren varit ledande för Kjells arbete i Grimeton. Därför kunde i samband med världsarvets officiella invigning sommaren 2005 även en ny besöksbyggnad öppnas, finansierad av Varbergs kommun och Sparbankstiftelsen i Varberg.

Under början av 2000-talet medverkade Kjell till att Telia överlät anläggningen tillsammans med ett betydande stiftelsekapital till en nybildad stiftelse, Stiftelsen Världsarvet Grimeton, där han blev dess först ordförande/vd. Sedan några år har Kjell överlämnat styrelsearbetet till andra men fortsätter aktivt att arbeta med bland annat radiostationens affärskontakter.

(Källa: pressmeddelande från Världsarvet Grimeton)

Hazeliusmedaljen

Artur Hazelius (1833-1901) var språkforskare och etnograf och grundade Nordiska museet och Skansen. Hazeliusmedaljen utdelas till personer som "inlagt förtjänster om utforskningen av sin hembygd och/eller gjort stora insatser till kulturminnesforskningens fromma.

Kjell Markström har hedrats med medalj för sina insatser för radiostationen.

**GOD JUL OCH
GOTT NYTT ÅR
TILLÖNSKAS ALLA
ALEXANDERS VÄNNER**

